

Козинець С. П.,

старший викладач кафедри
забезпечення державної безпеки
факультету забезпечення державної
безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(*м. Київ, Україна*)

Омельченко М. І.,

курсант факультету забезпечення
державної безпеки,

Київський інститут Національної
гвардії України

(*м. Київ, Україна*)

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПАТРУЛЮВАННЯ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ СИЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної військової агресії, коли збройна оборона та підтримання внутрішнього правопорядку стають взаємопов'язаними завданнями, діяльність Національної гвардії України (далі-НГУ) набуває особливого значення. Виконуючи гібридні функції військового формування та правоохоронного органу, НГУ є ключовим елементом системи безпеки, що залучається до патрулювання населених пунктів. Це створює унікальний правовий та організаційний контекст, що вимагає глибокого аналітичного осмислення. Правовий статус НГУ пройшов значну еволюцію з моменту її створення. Історично, відповідно до Закону України від 1991 року, НГУ визначалася як державний озброєний орган, покликаний захищати суверенітет та територіальну цілісність України, а також конституційні права і свободи громадян. Вже тоді Нацгвардія мала право затримувати громадян, перевіряти документи та застосовувати фізичний вплив, спеціальні засоби і зброю. Однак, подальша трансформація призвела до ухвалення в 2014 році нового Закону України «Про Національну гвардію України», який визначив НГУ як військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ [1].

Ця зміна закріпила гібридний статус НГУ, який поєднує військові та правоохоронні завдання. На відміну від чисто військових підрозділів, Нацгвардія орієнтована на забезпечення громадської безпеки, охорону порядку, боротьбу з тероризмом та захист конституційного ладу. Ця двоїстість її правової ідентичності дозволяє гнучко використовувати сили в умовах комплексних загроз національній безпеці, але водночас створює потенційні правові колізії, особливо під час виконання суто поліцейських функцій. Такий перехід від

військового органу, що захищає суверенітет, до «гібридної структури», яка інтегрується в правоохоронний сектор, є принциповою зміною ідентичності, що відображає сучасні потреби держави у сфері безпеки [2].

З моменту введення в Україні воєнного стану Указом Президента від 24 лютого 2022 року, сили Національної гвардії України були приведені у повну бойову готовність та інтегровані до складу Сил оборони. Це означає, що їхні функції значно розширилися і включають не лише правоохоронні, а й бойові завдання. Серед ключових завдань НГУ у період воєнного стану, що були визначені, є: участь у відсічі збройної агресії, ліквідація збройного конфлікту, виконання завдань територіальної оборони, а також здійснення заходів правового режиму воєнного стану.

Введення воєнного стану тимчасово обмежує конституційні права і свободи громадян, що передбачено Законом України «Про правовий режим воєнного стану». Це створює правове поле, в якому патрульна діяльність НГУ не є лише функцією охорони громадського порядку, а стає частиною виконання «режимних заходів», необхідних для забезпечення оборони України та безпеки населення. Надання Нацгвардії таких розширених повноважень є нормалізацією виняткових заходів у виняткових умовах. Тобто, дії, які були б неконституційними у мирний час, у період дії особливого правового режиму стають легітимними, що дозволяє залучати військову структуру до виконання суто поліцейських функцій. Ця пряма вказівка є ключовим обґрунтуванням їхніх розширених повноважень та відмінностей у діяльності порівняно з мирним часом.

Особливістю патрульної служби НГУ є її оперативна взаємодія з Національною поліцією. Патрулі Нацгвардії під час чергувань оперативно підпорядковуються керівнику органу поліції на території, де вони несуть службу. Це забезпечує злагодженість дій та єдність управління, що є критично важливим в умовах воєнного стану. Однак, незважаючи на схожість функцій, існує принципова відмінність у правовому статусі та відповідальності військовослужбовців НГУ і поліцейських. За невиконання наказу військовослужбовці НГУ несуть кримінальну відповідальність, тоді як поліцейські – лише дисциплінарну. Ця різниця створює унікальну динаміку взаємодії, де військова дисципліна переплітається з цивільним правоохоронним мандатом, і потенційно робить військовослужбовців більш схильними до беззаперечного виконання наказів [3,4].

Організація та несення патрульної служби силами НГУ регулюється комплексом нормативно-правових актів. Ключовими відомчими документами є Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24 грудня 2019 року № 1089 та Наказ Командувача Національної гвардії України від 1 липня 2021 року № 270. Ці накази визначають механізм організації, підготовки сил і засобів та ведення службової документації. Вони є частиною розгалуженої системи, що також включає закони та постанови Кабінету Міністрів України [5].

Військовослужбовці Національної гвардії України при залученні до виконання завдань з охорони громадського порядку мають право здійснювати

превентивні та поліцейські заходи примусу. Ці повноваження включають: перевірку документів особи, опитування, поверхневу перевірку, огляд та зупинення транспортного засобу. Важливо, що, згідно з чинним законодавством, ці заходи здійснюються відповідно до Закону України «Про Національну поліцію».

Використання НГУ повноважень, які є «аналогічними» поліцейським, створює певну правову невизначеність. На відміну від поліцейських, вимоги щодо ідентифікації та представлення при зверненні до громадян можуть бути не прописані у Законі «Про Національну гвардію України». Такий «позичений» мандат є хоч і практичним рішенням для воєнного стану, проте може ставити під сумнів чіткість процедур та підзвітність. Відсутність у законі про НГУ аналогічних положень, як у законі про Нацполіцію, щодо представлення та ідентифікації є критичною точкою, що стосується гарантій прав людини, і вимагає чіткого законодавчого врегулювання.

Патрулі НГУ мають право застосовувати фізичний вплив, спеціальні засоби, вогнепальну зброю та бойову техніку для виконання своїх завдань. Це право було посилено та уніфіковано в умовах воєнного стану. Актуальним у цьому контексті є законопроект № 10311, який готується до прийняття Верховною Радою. За словами МВС, цей документ не розширює, а впорядковує вже наявні повноваження Нацгвардії, збираючи їх з різних нормативних актів в єдиний закон [6].

Законопроект деталізує перелік спеціальних засобів, які дозволено застосовувати, зокрема гумові та пластикові кийки, електрошокери, засоби примусової зупинки транспорту та службових собак. Ця законодавча ініціатива є прикладом кодифікації вже наявних повноважень, які НГУ де-факто використовувала, але які були розпорошені по різних нормативних актах. Це є важливим юридичним кроком, що забезпечує більшу ясність і правову визначеність, але також надає державі потужний, централізований інструмент для реагування на внутрішні загрози.

Висновки. Аналіз правових і організаційних засад патрулювання населених пунктів силами Національної гвардії України в період воєнного стану дозволяє дійти висновку, що ця діяльність є комплексною та регулюється багатопаровим і часто суперечливим законодавством. Гібридний статус НГУ, що поєднує військові та правоохоронні функції, є ефективним інструментом в умовах збройної агресії, але вимагає чіткої правової регламентації для уникнення правових колізій. Сучасні законодавчі ініціативи, зокрема законопроект № 10311, є позитивним кроком до уніфікації та легітимації наявних повноважень. Водночас вони викликають обґрунтоване занепокоєння щодо можливого обмеження прав і свобод громадян, що вимагає зваженого підходу та широкої суспільної дискусії. Підтримання балансу між безпекою держави та захистом прав людини є ключовим завданням для законодавця та правоохоронної системи в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>.
2. Збільшення повноважень Національної гвардії України у 2025 році: наслідки та правові аспекти - Безплатная консультація Вадима Морозова. Головна - Безплатная консультація Вадима Морозова. URL: <https://hrg.in.ua/novini/453-zbilshennya-povnovazhen-natsionalnoyi-gvardiyi-ukrayiny-u-2025-rotsi-naslidky-ta-pravovi-aspekty.html>.
3. Нацгвардія самостійно патрулює вулиці – демократія чи поліцейська держава? - Реанімаційний Пакет Реформ. Реанімаційний Пакет Реформ -. URL: <https://rpr.org.ua/news/natshvardiia-samostiyno-patruliuie-vulytsi-demokratiia-chy-politseys-ka-derzhava/>.
4. Із серпня вулиці міст патрулюватимуть нацгвардійці: які існують ризики? ZMINA. ZMINA. URL: https://zmina.info/news/z_serpnjia_vulici_mist_spilno_z_policijeju_patruljuvatimut_nacgvardijci/.
5. Службово-бойова діяльність підрозділів Національної гвардії України. Київський інститут Національної гвардії України. URL: <https://kingu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/СБДНГУ.pdf>
6. У МВС стверджують, що нацгвардійці і зараз можуть застосовувати гумові кийки, електрошокери та засоби примусової зупинки авто. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/326376-v-mvd-utverzhdaiut-chto-natsgvardeytsy-i-seychas-mogut-primenyat-rezinovye-dubinki-elektroshokery-i-sredstva-prinuditelnoy-ostanovki-avtomobiley>.